

Kring Carl XII:s död.

I.

Historiens sanningar äro icke eviga. Nya fynd och nya metoder utbygga icke alltid de resultat, en tidigare forskning trott sig kunna vinna. Ofta förändras eller nedrivs dessa. Sanningen av denna sats belyses av den lärda världens ställning till problemet Carl XII:s död.

Under förra delen av 1800-talet lärdes det i de svenska skolorna, att Carl XII fallit för en lönnmördares kula. Caspar Paludan-Müllers avhandling av 1846 vräkte emellertid bort allt det murkna bråte, som var den äldre lönnmordsteoriens grundval. I fråga om hållet, varifrån det dödande skottet kom, utgick Paludan-Müller från resultatet av en gravundersökning 1746 och från de äldsta berättelserna samt slöt, att kulan måste ha kommit från höger ¹.

En ny undersökning av konungens kvarlevor kom under sakkunnig ledning till stånd 1859. Den gav till resultat, att skottet kommit från vänster och borde vara avlossat på stort avstånd, då kulan tydligen redan var mattad, när den träffade konungen ².

Undersökningen medförde, att åtminstone vissa av Paludan-Müllers meningar måste övergivas; striden väcktes till nytt liv, bl. a. under intryck av en mystifikation på 1890-

¹ C. Paludan-Müller: *Er Kong Carl den Tolvte falden ved Snigmord?* (Nyt historisk Tidsskrift I, 1847 s. 1 ff.).

² *Hygieia* 1860, s. 193 ff. Jmfr. S. Clason i *Konung Karl XII:s banesår* 1918 s. 23 ff. och de rikhaltiga samlingarna rörande denna undersökning i P. O. Liljewalchs handskrivna samlingar om Carl XII:s banesår (Lunds univ. bibl.).

talet¹. Åtskilliga gingo i denna strid så långt, att de upp-
togo den gamla lönnmordsteorien; men de foro fram med
föga kritik gent emot de källor, vilka kunde anses tala till
förmån för ett lönnmord, och deras verk kommo därför,
trots enstaka goda iakttagelser, icke att föra forskningen
framåt². Helt annorledes måste omdömet fällas om den
undersökning, som verkställdes av kommandanten på Fre-
drikssten, den norske generalmajoren Jacob Ræder. Med
synnerligen stor visshet lyckades han fastställa konungens
dödsplats; de topografiska förhållandena i omgivningen stu-
derades noggrant och löpgravssystemet klarlades; slutligen
hävdade han, att, om skottet ingått från vänster, kunde —
kanske rent av borde — konungen vara skjuten från huvud-
fästningen³.

Paludan-Müllers uppfattning kvarstod i huvudsak såsom
normgivande för vetenskapen⁴, när 1917 den senaste grav-
undersökningen kom till stånd. Denna bekräftade så till
vida resultaten från 1859, som den ställde utom allt tvivel,
att konungen skjutits från vänster. Men därjämte ledde un-
dersökningen till följande, förvisso märkliga resultat. För
antagandet av ett närskott i egentlig mening lämnade under-

¹ Den s. k. Kaulbarska berättelsen. Jmfr. Ännu en gång Karl XII:s
död (i Historisk tidskrift 1892 s. 81 ff.). Det kan kanske förtjäna att an-
föras, det en uppteckning i Liljewalchs ovan s. 151 n. 2 nämnda samlingar låter
oss veta, att han hos den siste manlige representanten av ätten Kaulbars
äldre, i Sverige bosatta linje förfrågat sig om det fortleve någon tradition
om Karl XII:s död. Men han erhöll nekande svar.

² O. J. Hultgren: Om mordet på Karl XII (1897); A. Nyström: Karl
XII och sammansvärjningen mot hans envælde och lif (1900). Den förra skrif-
ten är objektivt hållen och söker bringa de slutsatser, man dragit ur grav-
undersökningen 1859, i överensstämmelse med lönnmordsteorien, för vilken
framför allt det Tollstadiusska dokumentet åberopas. Den senare skriften är
en tendensskrift mot Karl XII.

³ J. Ræder: Notitser om Carl XII's död (Norsk militært tidskrift 61,
1898 s. 377) och Fortsatte notiser om Carl XII's död (Norsk militært tid-
skrift 62, 1899 s. 481).

⁴ Utförligast är uppfattningen framställd av O. Kuylensstierna i Karl XII:s
död (1912), en skrift, vilken liksom Nyströms är starkt märkt av tendens,
ehuru ej i samma grad som denna och i rakt motsatt anda.

sökningen icke något särskilt stöd, men den betydande spräng-
verkan, varmed skottet varit åtföljt, gjorde det uppenbart,
att projektilen med stor levande kraft tillryggalagt vägen
genom huvudet. Med frontalplanet bildade skottkanalen en
vinkel av 11°, så att ingångssåret till vänster var förlagt
längre fram än utgångssåret till höger. Däremot företedde
skottkanalen icke någon väsentlig lutning mot horisontalpla-
net. Kulan har varit en rundkula med en diameter av mel-
lan 18 och 20 mm. Det hävdas vidare, att den fråga angå-
ende konungens död, som närmast väntar sin av rönen från
1917 starkt påtingade lösning, uppenbarligen är ett spørsmål
av så gott som rent topografisk-ballistisk innebörd¹.

En påfallande osäkerhet har sedan dess präglat uppfatt-
ningen om Carl XII:s död. Men trots det att den topogra-
fisk-ballistiska undersökningen ännu saknas, har historikern
att på grundval av det förhandenvarande materialet bilda
sig en så sann bild som möjligt av de med Carl XII:s död
förknippade omständigheterna.

Det är på denna punkt inom forskningens utveckling,
som Lauritz Weibulls avhandling har sin plats². Den topo-
grafiska kunskap, som förvärvats genom Ræders forskningar,
och den medicinska undersökningen av 1917, vilka sam-
manställda ge en avgjord sannolikhet för att det dödande
skottet ej avlossats från fästningen, konfronteras här med de
på självsyn vilande eller till ögonvittnen återgående berät-
telserna om vad som hände kvällen den 30 november 1718.
Vissa av dessa berättelser ställa konungens död i en helt
annan belysning än den, som de topografiska och medicinska
undersökningarna lämna. För att förklara detta underkas-
tas berättelserna en källkritisk granskning. Resultatet blir
en indelning av berättelserna i två grupper: å ena sidan
löjtnant Carlbergs relation, å andra sidan ett flertal från högre
officerare ursprungligen emanerande berättelser. Den först-
nämnda är bevarad endast i en redaktion från tiden 1762—
1774 men går med sannolikhet tillbaka till en tidigare. De sist-

¹ Konung Karl XII:s banesår (1918).

² L. Weibull: Carl XII:s död (Scandia 2, 1929 s. 229 ff.).

nämnda härröra från åren 1718—32. De visa från den första till den sista en överväldigande klar tendens: de söka bibringa läsaren uppfattningen, att konungen fallit för ett fientligt skott. Först heter det, att han stupat vid en stormning, senare, att han synnerligen oförsiktigt blottställt sig genom att uppstiga högt över löpgravens skydd. Officerarna varna honom, men han aktar ej därpå. Så sker olyckan. Kulan uppges ha kommit ur en artilleripjäs¹.

¹ Till de av Weibull nämnda dokument, som visa, att man redan från början sökt och även lyckats utspria den meningen, att Carl XII oförsiktigt blottställt sig och att han fallit för en artillerikula, kan ytterligare läggas två. Det förra motivet återkommer i något annan gestalt i det brev, vari Fredrik underrättar Ulrika Eleonora om Carl XII:s död (Floderus: Handlingar hörande till Konung Carl XII:s historia 3 s. 281). Det heter där, sedan konungens död kort omtalats: »mais vous devez en bonne Chrétienne vous(!) être tout à fait préparé à cette perte nôtre chër Roi s'exposant tous les jours aux periles». Brevet, i vilket omsorger om tronföljdsfrågan dominera, är odaterat. Det har av Fant, som först publicerat detsamma (Accessiones ad historiam Sviogothicam s. 1), ansetts vara det brev, som generalmajor Bennet på sin mångomtalade beskickning till Stockholm medfört. Men detta kan icke vara riktigt, ty Bennet medförde enligt ett brev från Ulrika Eleonora till Fredrik endast ett brev (Se Floderus: Handlingar 3 s. 283); och detta är säkerligen identiskt med Fredriks brev av den 2 december (Floderus: Handlingar 3 s. 293), där han skriver: »Je vous envoi ici un General Major». Det odateerade brevet måste vara äldre; det kan vara avsänt den 1 december och hava nått Stockholm den 6 december med den kurir, som rådet omtalar i ett brev till N. Gyllenstierna (G. Horn: Arvid Bernhard Horn s. 131 ff.). Men det kunde också vara fört från Norge till Stockholm av Sicre. Häremot strider visserligen den sannolikt på uppgifter från rådet grundade berättelsen, att Sicre inga brev hade med sig, vilken återfinnes i relationen av den 10 dec. (Sammlung verschiedener Berichte . . . den Tod . . . Caroli XII. . . . be-treffend s. 26) samt hos De la Mottraye (särskilt kraftigt i den engelska upplagan av hans skrift 2 s. 348). Men dessa uppgifter kunna icke tillmätas absolut sanningsvärde; det odaterade brevet med dess omsorg om tronföljden är av den art, att det icke kunnat förevisas för rådet, och Ulrika Eleonora kan därför helt enkelt ha förnekat dess existens. — Att konung Carl XII dödats av en kartesch meddelas även i det brev av den 1 december, som Carl Fredrik af Holstein sände till rådet och som han avslutade med orden: »Och som denne fast odrägelige sorgen mig fram för andre till hjärtat går; så kan jag för denna gången intet vidare än allenast lämna Eders Excellencier däröm en vänlig underrättelse» (Norske Samlinger 2 s. 560 f.). Det är härav ganska intressant att iakttaga dels att Carl Fredrik stod rådvill i direkt motsättning

Fr. o. m. 1723 kommer ett nytt motiv fram i förgrunden, sedan generaladjutanten André Sicre under en sjukdom angivit sig såsom konungens baneman¹. Uppgifter inhämtas från ett ögonvittne, överstlöjtnant Philippe Maigret, som frikänner Sicre genom att omtala, att den dödande kulan avlossats från en kanon. Det torde icke ha ansetts tillfyllestgörande; en andra berättelse av Maigret omtalar, att Sicre var tillsammans med några namngivna officerare, när den dödande kulan kom². Ett nytt vittnesmål framkommer senare, och

till Fredrik, dels att även han bibringats den meningen, att Carl XII fallit för en fiendekula. Det är ett gott indicium på att om några misstankar hysts ha de ännu ej tagit fast form och under inga omständigheter bibringats Carl Fredrik. Det är då så mycket mer uppseendeväckande, att man redan från början i lägret och i Stockholm så tendentiöst skildrat skottbanan och konungens utsatta ställning. Vidare kan här tilläggas, att De la Mottraye i första upplagan säger, att konungen stod på den mest utsatta punkten i löpgraven. Enligt denna upplaga fogar nämligen Maigret till sin varning: »and this is the most exposed and most dangerous Place in all the Trenches». Att detta är oriktigt framgår av Rieders undersökning. När De la Mottraye stryker denna sin uppgift i andra upplagan gör han en liknande reträtt som Maigret. Jmfr. Weibull a. a. s. 233. — Omedelbart efter dödstillfället har man däremot icke betonat kulans storlek. I ett brev till landshövding Hamilton berättar generalståthållare Taube, att Sicre berättat, att den dödande kulan var liten. Se G. Petri: Armfelts karoliner s. 141. Författarens uppmärksamhet på detta ställe har fästs genom ett brev från hr. E. Andersson, Strömstad.

¹ Att motivet Sicre först efter 1723 dyker fram framgår därav att i den engelska upplagan av De la Mottrayes resebeskrivning år 1723 saknas den passus rörande Sicres ankomst till skyttegraven, som meddelas i den 1727 tryckta franska upplagan (se A. De la Mottraye's Travels 2 s. 341, 348).

² Att denna berättelse är skriven av en fransman och icke kan vara ursprungligen författad på franska av en svensk framgår därav, att författaren, när han talar om alnar avser franska, icke svenska dylika (se nedan s. 162 ssk. not 2). Att Maigret är dess författare är väl evident visat av Weibull. Det kan emellertid förtjäna anföras att Bielke i sina anteckningar om Carl XII indirekt lämnar oss uppgift därom. Bielke berättar, att Maigret höll sina händer under konungens fötter och märkte hans död genom att tyngden efter ett skott — det enda som avlossades — ökades (Ture Gabriel Bielkes Hågkomster af Karl XII, ed. Hallendorff s. 97 f.). Man kan icke tillerkänna Bielkes ur olika källor hämtade skildring av Carl XII:s död något vitsord, men man torde ur densamma tryggt kunna utläsa, att han — sannolikt genom hörsägnar — har haft kännedom om den s. k. anonyma berättelsen, vars författare man vetat vara Maigret (Jmfr. A. Quennerstedt: Ur Carl XII:s levnad 2 s. 184 n.). — En

Sicre erhåller här ett nytt alibi. Slutligen framkommer ett tredje, till vilket han själv är upphovsman, i Voltaires Histoire de Charles XII. Alibit är oförenligt med de tvenne tidigare.

Man har tydligen redan från början skildrat händelsen så, att omständigheter framdragits, som skulle visa officerskårens — efter 1723 enkannerligen Sicres — oskuld. Men man har hamnat i uppenbara motsägelser och orimligheter. Med källor, som så från början äro inpyrda av en bestämd tendens och som så suveränt ringakta sanningen, kunna icke de resultat, vartill gravundersökningen lett, vederläggas.

Helt annorledes är Carlbergs berättelse. I denna kan tendens icke direkt spåras, varken att misstänkliggöra eller frikänna någon. Dess skildring avviker också i alla väsentliga punkter från de förut omtalade relationerna. Kungens oförvägenhet omtalas icke, inga varningar från officerarnas sida nämnas, om kulans art säges intet, dess utgångspunkt var enligt Carlberg omöjlig att med bestämdhet fixera. Men outtalad löper genom berättelsen en misstanke: allt har icke stått rätt till.

Den bestämda tendensen hos de förstnämnda relationerna gör saken sjuk; det finnes — säger Weibull — all grund misstänka, att läget icke är sådant, som de angiva, snarare motsatsen.

Men är den politiska situationen sådan, att berättigade skäl finnas för anlagandet av ett lönnmord? Weibull svarar: förvisso. Kring konungen böljade stridens vågor höga. Dess föremål var arvsföljden i Sverige, de stridande voro det holsteinska partiet kring Carl Fredrik av Holstein och Görtz samt det hessiska partiet under sedermera Fredrik I; Sicre var dennes generaladjutant. Det sistnämnda partiet var eller åtminstone — vad som är det enda viktiga i sammanhanget — trodde sig vara besekrat. Görtz befann sig på resa mot

sen berättelse, som uppges härröra från Nordberg, sannolikt har den bekante Springer till upphovsman samt uppptecknats av Biörnståhl, har en liknande version. Men här är det »general Düring» och adjutant Sicre, på vilkas armar kungen vilar; berättelsen, som även eljest är förändrad, visar blott att Margrets andra version spelat en viss roll vid den senare sägenutvecklingen kring Carl XII:s död (Anmärkningar i Svenska historien I, 1782 s. 138 ff.).

högkvarteret. Det troddes allmänt, att Carl XII omedelbart skulle fatta det avgörande beslutet till förmån för det holsteinska partiet. Man väntade Görtz när som helst; 2 december hade han varit framme; 30 november föll skottet.

Indiciekedjan är — säger Weibull — sluten. Avgörande bevis kan icke föras. Men vägande grunder för antagandet av ett mord på konungen förefinnas.

II.

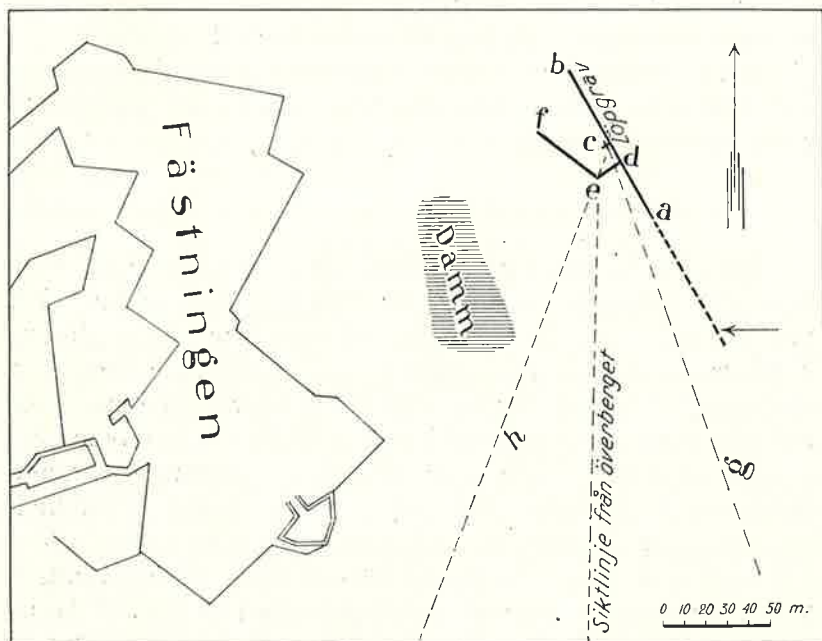
Det slutresultat, som Weibull nått, att vägande grunder finnas för lönnmordsteorien, är säkert. Men frågan blir: huru starka? Äro de så starka, att man har grund föredra lönnmordsteorien framför teorien om ett dödande skott från fästningen? Weibull har väl icke direkt besvarat denna fråga, även om man icke ett ögonblick kan tveka om hans mening.

Det material, som står till vårt förfogande rörande frågan om Carl XII:s död, är i själva verket bristfälligt. Men om man fastslår, att vad man vill vinna endast är en på grundval av materialet uppbyggd och alltså på forskningens nuvarande stadium gällande relation mellan de två teoriernas sannolikhet, kan man väl våga ett försök att något pressa materialet, att i detsamma ytterligare söka efter skäl pro et contra, även i detaljer söka göra bilden klarare och därigenom precisera eventuella misstankar.

Vi måste då först redogöra för de topografiska förhållandena, sådana vi känna dem genom Ræders undersökning. Förhållandena framgå av bifogade kartskiss. Framför fästningen löper på ett avstånd av minst 160 m. den löpgrav (a—b), som förut iordningställt och där konungen träffades av det dödande skottet. Hans dödsplats har utmärkts med bokstaven c¹. Framför konungens dödsställe löpte den nya

¹ Att konungens dödsplats varit belägen just här är allmänt erkänt efter Ræders undersökningar. För att ytterligare styrka detta har Weibull hänvisat till en från svenskt håll emanerande karta (Weibull a. a. s. 232 n.), som i motsättning till ett flertal andra svenska kartor förlagt konungens dödsställe rätt. En samtida norsk karta, som skall förvaras bland kommandant Landsbergs rapporter från år 1718 i norska riksarkivet, förlägger även

linjen e—f, bildande en markerad vinkel mot den gamla av c:a 20°. Den förbands med denna genom en tvärgång d—e¹.

Med kunskap om konungens ställning i dödsögonblicket, böra vi, då vi känna skottbanans lopp genom huvudet, kunna inringa kulans utgångspunkt inom en viss vinkel. Två ögonvittnen ha här lämnat detaljerade berättelser: Maigret och Carlberg.

konungens dödsställe dit (C. O. Munthe: Frederikshalds og Frederiksstens historie indtil 1720 s. 736 bil. VIII). I sammanhanget är värt att erinras om att den ganska klent bestyrkta uppgiften att Fredrik IV:s monument just rests på konungens dödsställe erhåller en bekräftelse i den svenska poeten Kruses dikt Samtal på Dal, där han meddelar, att han 1723 besökte Fredrikshald och då fick se huru Fredriks monument fördes i land för att resas på konungens dödsställe, vilket var utmärkt medelst ett märke. Jmfr. S. Bolin: Wilhelm Kruse (Karolinska förbundets årsbok 1930).

¹ Denna tvärgångs precisa läge är osäkert. Till följd av belägrings-taktiska skäl anser jag det sannolikt, att den icke utgått längs löpgravens vertikal utan i en något sydligare riktning. Därest så är fallet understrykes av vissa skäl det följande resonemanget.

Den förre säger, att konungen stödde sig med armarna på bröstvärnet; vad han ville se var fästningen och den nya linjen. Men är det förra riktigt och hade han huvudet vänt mot det nämnda hållet, kan till följd av skottkanalens riktning en eventuell kula från fienden endast ha kommit från fortet Överberg. Det är alltså i full överensstämmelse med denna sin skildring, som Maigret gör gällande, att skottet kommit därifrån¹.

Men Maigrets berättelse tillhör den klass av relationer, som äro märkta av tendens bland annat i fråga om konungens ställning. Den bör icke tillmätas samma vitsord som Carlbergs tendensfria berättelse, vars talrika detaljer — i den mån de låta kontrollera sig av topografiska förhållanden och dylikt — ej sällan kunna bestyrkas².

¹ Ovanstående meddelar Maigret tydligast i sin andra berättelse; men även hans första berättelse, där det omtalas, att Maigret hade sitt huvud mellan konungens fötter, förutsätter, att konungen har bröstet emot vallen. Också i denna berättelse han, att konungen önskade se fästningen och arbetena, men han omtalar ej, att skottet kommit från Överberg. Att det just är härifrån skottet, därest det lossats av fienden och Maigrets berättelse vore riktig, måste ha kommit, är tydligt av samma skäl, som nedan redogöres för vid analysen av Carlbergs berättelse.

² Carlbergs berättelse i sin nuvarande form tidsättes av Weibull till 1762—74. Detta är evident. Om man emellertid jämför densamma med de uppgifter, som Carlberg lämnat till kapten S. Kellander och som finnas inryckta i dennes 1762 hållna parentation över Kaulbars (S. Kellander: Åminnelsetal öfver Johan Fridrich von Kaulbars bl. C. 4) finner man mellan dessa så stora likheter, att det är absolut nödvändigt antaga att en med den bevarade redaktionen ytterligt nära besläktad och på de väsentliga punkter, vilka Kellander meddelar, i sak helt överensstämmande version av Carlbergs berättelse varit färdig. Den skillnad som ligger i att Kaulbars' utrop vid konungens död av Kellander angives på tyska, i den bevarade relationen på svenska synes dock kanske giva vid handen, att Kellander inte framför sig haft den bevarade relationen. Iakttagelsen berättigar alltså icke till ett daterande av denna till just år 1762 men väl till att giva en terminus ante quem för en med denna nära befryndad äldre. Därest i denna äldre version redan de av Weibull påpekade inflytandena från och framför allt polemiken emot De la Mottraye och Voltaire voro förhanden, skulle denna vara författad mellan 1731 och 1762. Men intet hindrar, att dessa lån kunna vara inarbetade i en äldre version, vilken verkligen enligt Carlbergs berättelse

Carlberg berättar, att konungen låg på vänster sida med huvudet upprätt över bröstvärnet, med vänstra handen under kindbenet, något framåtvänd mot fästningen och den nya linjen. Senare berättar han, att vid skottet föll handen undan

författats kort efter konungens död. Att med Bring antaga att denna eventuellt förefintliga urversion skulle vara tillkommen på order från högsta ort kan icke vara tillåtet (S. Bring: Bidrag till frågan om Karl XII:s död 1920 s. 217 ff.). Carlberg säger nämligen i sin självbiografi uttryckligen att han »på hög befallning» måst avlämna (ej nedskriva) en berättelse om Carl XII:s död »tilllika med vad som efter konungens död förlopp vid arméns retirade ur Norge». Avlämningen av berättelserna är samtidig: orden »på hög befallning» kunna för dem båda endast ha avseende på Scheffers uppmaning 1775. Någon grund att tillmäta Carlbergs berättelse mindre värde till följd av att den skulle vara så att säga avtvingad förefinnes icke. Då man däremot icke kan bevisa själva berättelsens existens tidigare än 1762 — Carlbergs egen uppgift i brevet till Wargentin att berättelsen skrivits redan omedelbart efter konungens död endast honom själv till minnes kan knappast tillämnas bindande beviskraft — är det givet, att man icke helt kan förlita sig på den. Märklig är emellertid — och detta talar onekligen för att en ursprunglig och ganska samtida version funnits — den synnerliga reda, som präglar berättelsen, dess frihet från tendens och — efter vad man kan se — stora sanningsenlighet. På de punkter, där källkritik utifrån andra håll är möjlig, bekräftas hans berättelse. Så t. ex. har månen, när Carlberg ledde transporten av konungens lik ned för den branta sluttningen (jmf. Paludan-Müller a. a. s. 99 n. 32), nått en ansevärd höjd; den bör även ha bestrålat denna sluttning, som enligt berättelsens vittnesbörd och terrängförhållandena (enligt kartor) stupat mot öster eller nordost (knappast såsom Paludan-Müller menar öster eller sydost). Den skildring, som Carlberg ger av konungens och officerarnas ställning vid dödstillfället, är redig, sannolik och nästan bekräftas av andra källor (se nedan särskilt s. 161 n. 1—2). Det skall dock även framhållas en onöjaktighet i Carlbergs berättelse. Den G. von Seth, som omtalas mot slutet av berättelsen, var icke längre, såsom Carlberg säger, krigssekreterare utan hade 6 sept. 1718 utnämnts till guvernementssekreterare i Göteborg (Se J. A. Lagermark: Karl XII:s sista fälttåg. Historisk Tidskrift 1898 s. 246). Men enligt vad amanuens L. Ljungberg, Landsarkivet, Göteborg, meddelat mig synes han aldrig ha fungerat i denna egenskap, varken 1718 eller senare. — Det vore för frågan om tiden för Carlbergs författande av sin skildring av ett visst intresse att få undersökt sanningsenligheten av hans berättelse om arméns reträtt ur Norge, vilken ju säkert författats mycket sent. Därest denna skulle vara mindre tillförlitlig än berättelsen om Carl XII:s död skulle detta onekligen indicera en högre ålder för sistnämnda. Jag har icke varit i tillfälle att kritiskt granska berättelsen om arméns reträtt men vill påpeka, att Malmström (Sveriges politiska historia under frihetstiden 1 s. 152 n. 3) ej synes skatta den högt.

vänstra kinden. Det är tydligt, att han med de sista orden säger ifrån, att konungen icke rubbat sin ställning.

Är det möjligt att sätta tro till Carlbergs uppgifter? Just i denna punkt skulle de kanske kunna anses bestyrkta genom att konungens fältkappa bär mest märken efter fältgravssmutsen på vänster sida¹. Ännu mera synes emellertid sanningsenligheten av Carlbergs skildring understrykas därav, att han vid två olika tillfällen talar om »platsen framför konungens fötter»; detta ger mening, endast om konungen låg på sidan. Då blir också den ställning, som konungen enligt Carlberg eljest intager, fullt naturlig. I fråga om det håll, mot vilket konungen riktat huvudet, har Carlberg samma uppgift som Maigret. Denna riktning är ju den enda naturliga; riktade han blicken mot annat håll blottställde han sig till ingen nytta².

Trots vad här anförts, måste det framhållas, att det är ytterligt vanskligt att bygga så gott som blott på *ett* ögonvittnes berättelse. Men utan att vänta ett alltför säkert resultat draga vi berättelsens konsekvens.

¹ Knylenstierna a. a. s. 41.

² En granskning av Carlbergs berättelse i denna punkt är mer än i ett avseende lärrik. Det säges tydligt och klart ifrån, att officerarna stodo framför och vid konungens fötter. Detta torde i själva verket vara ett indicium för berättelsens sanning, då etiketten näppeligen lär ha tillåtit en underordnad att ställa sig bakom en mot ett visst håll liggande. Vi granska närmare officerarnas inbördes ställning enligt Carlberg. De stodo vid och framför konungen, d. v. s. de som inte stodo direkt nedanför honom i löpgraven stodo till höger om honom (åt norr). Närmast Carlberg stod Kaulbars, vilken var den förste, som nämnde konungens död med orden: »Der König ist geschossen». I sin första berättelse säger Maigret, att han själv stod »mellan konungens fötter»; enligt Carlbergs skildring måste detta sättas lika med »vid» dem, alltså nedanför konungen. Till höger om sig uppger Maigret, att Kaulbars stått, varav följer att denne måste ha stått till höger även om konungen. Maigrets och Carlbergs berättelser överensstämmer i denna punkt, liksom de överensstämmer däri, att, trots det att Maigret tillskriver sig äran att först hava konstaterat skottets dödsbringande verkan, båda låta Kaulbars först omtala att konungen träffats. Vi se hur Carlbergs berättelse även här bekräftas. — Av intresse är kanske även att ur denna kan framläsas, att medan officerarna stodo till höger om konungen, stodo inga till vänster om honom, alltså ej åt det håll, varifrån kulan kom.

Enär Carlberg angiver, att konungen haft huvudet vänt något framåt mot fästningen och den nya linjen, blir det av intresse att veta, hur långt den nya linjen sträckte sig. Den ende forskare, som haft uppmärksamheten fäst på detta spörsmål och för övrigt tillmätt det avgörande betydelse för besvarandet av frågan om Carl XII:s död, är Ræder. Han antager, att den åtminstone sträckt sig c:a 50 m. Men detta är blott ett antagande; någon grävning bestyrker det ej¹. I stället har Maigret i sin andra berättelse uppgiften 30 alnar; härmed måste avses franska alnar, d. v. s. c:a 35 meter². Maigret ledde belägringsarbetena, han måste vara väl underlättad; han har här intet skäl att undanhålla sanningen. Den nya linjens ändpunkt å kartan har ditsatts i enlighet med

¹ Ræder (Notitser s. 385 ff.) stöder sig på Carlbergs berättelse om att konungen såg mot fästningen och den nya linjen samt betonar, att det särskilt är en punkt, som bör ha intresserat konungen, nämligen den nya linjens ändpunkt, där arbetet var mest utsatt för fiendens eld och säkert sist skulle bli färdigt. Denna punkt måste enligt Ræder ha legat ganska långt åt höger (åt nordväst), eftersom det var nödvändigt att gå ganska långt fram i denna riktning för att utan betrykning kunna lägga den sista parallellen mellan fästningen och dammen. Detta förutsätter, att en rät linje skulle dragas fram till denna sista, avsedda parallell. Möjligheten härav försvinner nästan helt sedan den nya linjens gång efter Ræders nya undersökning (jmf. Ræder: Fortsatte notiser s. 484 ff.) noggrannare kunnat fastställas; ty till följd av terrängförhållandena kan icke en parallell mellan damm och fästning dragas ut från denna nya linje och dess fortsättning i nordvästlig riktning, om denna icke utsträcker minst c:a 100 m. Eljest blev linjen bestruken från Mellanberget, Överberg eller fästningen. Det blir alltså nödvändigt att antaga att skyttegraven skulle föras framåt i sicksack i enlighet med Vaubans system (se Vauban: De l'attaque et de la defense des places, 1737, passim) och därigenom dammen kringgås. På detta sätt kunde nästa linje från sin utgångspunkt inriktas mellan fästningens och Mellanbergets betrykningslinjer, nästa i nordvästlig riktning gå norr om betrykningslinjen från befästa vägen och slutligen härifrån parallellen läggas utan betrykning. Att så måste vara fallet framgår evident av Maigrets uppgift, att den nya linjen skulle dragas ut c:a 35 m.

² Därest det varit svenska alnar, skulle den nya linjen endast sträcka sig c:a 18 m., vilket skulle innebära att den ej nådde rakt väster om konungens dödsställe, där dock Ræder funnit spår av löpgraven. Se Ræder: Fortsatte notiser s. 483 f. och kartskissen. Vidare skulle den sträcka, Maigret först önskade draga, i så fall bli blott 9 m., vilket är omöjligt.

Maigrets berättelse. Den är av intresse såsom lämplig utgångspunkt för en i enlighet med Vaubans belägringssystem tänkt ny löpgrav mot sydväst, som icke kunde betrykas från fästningen och som sannolikt var avsedd att framdragas. Denna punkt ligger i det närmaste på den linje, som sammanbinder konungens dödsställe med fästningens nordligaste spets¹. För området till höger om linjen c—f har konungen ej kunnat hysa något större intresse. Och är Carlbergs ovannämnda uppgift riktig, bör konungen knappast ha haft sitt huvud riktat till höger om denna linje. Men i så fall medför skottkanalens vinkel mot horisontalplanet som följd, att skottet icke kan ha kommit från något annat håll än det fält, som å kartskissen inringas genom vinkeln g c h². Endast en fientlig befästning låg innanför denna vinkel, Överberg.

Ovanstående undersökning är allenast ett utdragande av konsekvenserna ur det eljest — efter vad det synes — sanningenliga ögonvittnets skildring. Om denna är riktig eller ej är tillsvidare utan intresse. Vad som här intresserar är att, om Carlberg approximativt känt skottvinkeln och velat draga konklusionen ur sina uppgifter, måste han ha sagt:

¹ Man skulle kanske därav kunna sluta, att konungen med avsikt just valt denna utsiktspunkt. Enligt Carlberg var fästningen belyst; arbetets gång kunde lättast ses mot denna ljusa bakgrund. Längre åt vänster (söderut) kom den nordliga delen av den nya linjen utanför det belysta området, längre åt höger (norrut) däremot mer och mer av den nya linjens södra delar. Det är nämligen att märka, att den nya linje, som sammanbinder konungens dödsplats med fästningens sydliga hörn (Lynetten) ej går så långt från nya linjens utgångspunkt. Från ingen annan punkt i gamla linjen kan nya linjen i så stor utsträckning ses mot bakgrunden av fästningen som just från konungens dödsställe.

² Denna vinkels tvenne ben c—g och c—h bilda nämligen 11°:s vinkel respektive med löpgraven a—b och vertikalen mot linjen c—f eller — vilket är detsamma — 79°:s vinkel med vertikalen mot a—b genom c — huvudets längst åt vänster möjliga riktning enligt Carlberg — och linjen c—f, huvudets längst åt höger sannolika riktning enligt denne. Att dessa resultat endast ha giltighet under förutsättning av hans sanningenlighet har påpekats. Möjligheten att konungen omedelbart före skottet vänt sig något finnes, men intet ögonvittne omtalar något sådant.

härrör skottet från en fiende, kan det endast ha kommit från Överberg.

Det visar sig alltså råda fullständig överensstämmelse mellan Carlberg och Maigret. Den senare vill ådagalägga, att skottet var från fienden; han väljer då Överberg såsom utgångspunkt, den enda möjliga utgångspunkten för ett skott även enligt Carlberg. Men ännu en källa är här av intresse. I De la Mottrayes skildring av konungens död, som skrivits på grundval av uppgifter från i skyttegravnen närvarande officerare, meddelas, att man till följd av konungens ställning m. m. antog, att kulan kommit från Överberg¹. Tre helt eller delvis av varandra oberoende källor samstämma sålunda; det är de enda förstahandskällor, som meddela den riktiga uppgiften, att skottet kommit från vänster. Ingen har sagt, att det skulle härröra från huvudfästningen. Överberg har enligt dem alltså antingen varit den plats, varifrån skottet kommit (Maigret, De la Mottraye), eller den enda möjliga, därast skottet kommit från fästningen (Carlberg). Men Överberg ligger 600 m. borta från konungens dödsplats. Redan Ræder som dock leyde medan ännu resultaten av 1859 års gravundersökning voro giltiga, och man följaktligen allmänt trodde på en mattad kula, ansåg det otroligt, att Överberg varit utgångspunkten. För oss, som ha kunskap om kulan betydande levande kraft, måste det så vara i ännu högre grad.

Den närmast till hands liggande, rimliga utvägen är då att tänka sig ett skott, avlossat innanför de svenska linjerna². Det torde i detta sammanhang icke vara ur vägen att påpeka, att den vinkel, som på grundval av Carlbergs uppgifter beräknats såsom rimlig för skottbanan, omfattar just den linje (e—d), som förband den gamla och den nya linjen; denna erbjöd en på olovliga vägar stadd skytt vissa fördelar, då den från den gamla linjen endast var överskådbar från en punkt.

¹ Jmfr. även De la Mottrayes öppna brev av 1732 (Weibull a. a. s. 263 f.)

² Möjligheten att skottet avlossats från en dansk patrull återstår men är föga sannolik.

III.

Sicres bekännelse och hans tre alibin leda misstankarna mot honom. För att få ytterligare klarhet i frågan underkasta vi därför hans alibin en något närmare granskning.

En person, som varit stadd på brottsliga vägar och från vänster skjutit det dödande skottet men velat ådagalägga sin oskuld, kan ha gått tillväga på olika sätt. Lämpligast vore naturligtvis om han kunde få den åsikten allmänt omfattad, att skottet kommit från höger. Var han iakttagen till vänster, var hans alibi utan vidare klart. Men brottslingen kunde också i överensstämmelse med sanningen låta skottet ha kommit från vänster; han fick likväl då icke vara iakttagen här, och togo misstankarna fast form, måste falska vittnen styrka, att de befunnit sig tillsammans med honom. En tredje möjlighet fanns: mannen kunde göra gällande, att han icke alls var närvarande i löpgraven, men då fick han över huvud taget ej vara sedd där och måste med falska vittnen styrka, att han vistats annorstädes.

Av vad nyss sagts torde framgå, att en eventuell mördare vore gynnsammast ställd, därest den meningen kunde vinna allmänt gehör, att Carl XII skjutits från höger. Det är just denna uppgift, som förekommer i alla de äldsta berättelserna. Den spåras tidigast i de underrättelser, som svenska överlöpare lämnat till den danske kommandanten i Fredrikssten; dokumentariskt äro de först bestyrkta på två ställen i dennes sannolikt dagboksvis förda journal¹. På ett av dessa ställen omtalas skottkanalen genom huvudet såsom långt ifrån horisontell; det supponerade ingångssåret till höger är vida högre beläget än utgångssåret till vänster. Just så bör fallet vara i den händelse skottet kommit från fästningen. Tendensen är klar. Det är samma tendens,

¹ Se Paludan-Müller a. a. s. 122 f. — Redan kort därefter måste underrättelse, att konungen skjutits från vänster, ha nått Fredrikssten, såsom framgår bl. a. av magistratens i Fredrikshald berättelse och de olika därmed besläktade eller därav beroende källorna. Se bl. a. C. P. Rothe: Den danske Vice-Admiral Tordenskiolds Levnet 3 s. 80.

som vi spåra i den första gazetten från Stockholm av den 10 december 1718. Även enligt denna kom skottet från höger och gick i riktning nedåt. Slutligen möter oss högerskottet hos Voltaire.

Sicres resa gick från Fredrikshald till Stockholm och senare till Paris. Uppgiften om högerskottet uppdyker i tur och ordning på alla dessa tre platser. Det är grundfalskt. Den gemensamma källan kan knappast vara någon annan än Sicre. Åtminstone synes han säkert ha varit det för gazetten och Voltaire. I stor utsträckning har han varit sagesman för Voltaire; det hänvisas till Sicres muntliga rapport i den första gazetten från Stockholm. Varifrån de svenska överlöparna erhållit sin kunskap är åter omöjligt att erhålla något verkligt källbelägg på. Emellertid torde redan sent den 30:de november kirurgen Neumann med visshet ha konstaterat, att skottet kommit från vänster¹. Uppgiften om högerskottet bör ha emanerat från sin urkälla redan kort efter konungens död, väl medan ännu Sicre befann sig i lägret. En sen norsk relation nämner honom t. o. m. såsom meddelaren².

Uppgiften om skottet från höger följer Sicre i spåren. Någon positiv uppgift om sin plats har Sicre emellertid ej lämnat i de äldre källorna³. Hos Voltaire, sedan redan ryktet om Sicre såsom lönnmördare börjat gå, säges det klart, att han befann sig omedelbart vid konungens sida; tillsammans med honom var allenast Maigret.

¹ Neumann var redan samma kväll hos konungen enligt Carlberg; i sin senare nedskrivna berättelse om konungens blesyrer omtalar han, att skottet kom från vänster (*Historiska handlingar* 4 s. 190).

² Denna relation om belägringen (*Relation om Frederikshalds Belägring i Norskt Militärt Tidskrift* 13 s. 106 ff.), som eljest nära anknyter till kända norska källor (Landsbergs och magistratens dagböcker), har i fråga om konungens död en avvikande skildring. Det omtalas, att Sicre, som först observerat konungens död, sett att skottet gått in vid högra och ut nedanför vänstra tinningen. Källan, som handskriftligt torde kunna föras tillbaka till omkring 1750 (*Norskt Militärt Tidskrift* 13 s. 89), kan dock icke tillerkännas säkert vitsord, då dess uppgifter möjligen kunna ha uppkommit genom kompilation och omstuvning ur Nordberg, Voltaire m. fl.

³ Jmfr. dock nedan s. 178 ff.

1723 började ryktena om Sicre. En svensk, bosatt i Petersburg, tjänstgjorde där såsom flitig ryktessmidare. Den svenske ministern inrapporterade saken för rådet, som behandlade frågan, bl. a. 27 oktober. Just i detta sammanhang och naturligtvis direkt till följd av det passerade, sökte den svenske hovkanslern, den med kungaparet särskilt intimt förbundne J. v. Düben, att införskaffa uppgifter om konungens död, enkannerligen om Sicres roll och plats¹. Bland dem, som tillfrågades, befann sig Maigret, vilken inom kort inkom med en berättelse, synnerligen lättvindigt redigerad. Han säger här, att Sicre icke alls befann sig i konungens omedelbara närhet; han gör detta t. o. m. på ett nästan försåtligt sätt: »Sicre s'en fut». Han förklarar tydligt, att skottet kom från vänster, från rätt håll, men från motsatt håll till det Sicre uppgivit tidigare och senare. Likväl frikänner han klart denne från misstankarna, då han säger, att kulan härörde från en fientlig kanon.

Maigret har avgivit en andra berättelse. Det vore intressant, om det ginge att avgöra för vem den varit avsedd. En granskning av berättelsen och dess förhållande till andra källor ger vid handen, att den författats mellan 1723 och 1727². Inflytanden från densamma kan konstateras i en svensk skrift från 1750-talet³. Men detta ger oss icke ens en antydning om hur berättelsen kommit till. Dock synes det, som om en jämförelse med Maigrets brev gav ett tämligen säkert svar på frågan om dess tillkomst.

Jämföra vi de två berättelserna finna vi vissa överensstämmelser. Därjämte kan i den yngre iakttagas vissa förändringar, som beteckna en reträtt i förhållande till den tidigare⁴. Även smärre oöverensstämmelser kunna noteras; de torde sammanhånga med det första brevets lättvindiga karaktär. Vad som emellertid mest frapperar är, att sådana

¹ Se bl. a. Bring: *Bidrag till frågan om Karl XII:s död* (Karolinska förbundets årsbok 1920 s. 198 ff.).

² Weibull a. a. s. 252 ff.

³ Se ovan s. 155 n. 2.

⁴ Weibull a. a. s. 237.

punkter, som i den första berättelsen glidas över, utredas tämligen noggrant i den andra och vice versa. Tiden för konungens ankomst till löpgravssystemet, hans följeslagare, tilldragelserna innan konungen intog den ställning, i vilken han mottog det dödande skottet, berättas det utförligt om i den andra berättelsen, under det att dessa omständigheter endast flyktigt beröras eller ej alls omnämnas i den första. I den andra berättelsen meddelas klockslaget för dödsfallet, det berättas, var ett antal vid dödsögonblicket icke omedelbart närvarande personer befunno sig. I den första berättelsen få vi härom intet veta utan i stället ett obestämt klockslag, som icke synes ha avseende på när skottet kom; det berättas noggrant var de två omedelbart invid konungen stående hade sina platser. I den första berättelsen få vi vidare redogjort för de samtal, som Maigret förde med Sicre och Kaulbars — de förbigås helt i den andra. I den andra berättelsen få vi noggrannt veta varifrån skotten — också det dödande — kommo; detta motsvaras i den första av ett allmänt meddelande att de härrörde från fästningen och dess fort. Men i denna förekommer en beskrivning av kulan, av såret samt av kulans riktning — något som egendomligt nog helt förbigås i den andra berättelsen. Det olika urvalet av detaljer går i de två berättelserna så långt, att den första nämner benens och väl även bälens rörelse i dödsögonblicket, den andra huvudets och armarnas.

Allt detta kan knappast vara tillfälligheter. En människa, som nedskriver samma sak vid inte alltför olika tider, kan icke så välja ut olika omständigheter, om hon inte avsiktligt önskar det. Och detta kan man väl endast önska, om man vill lämna supplerande upplysningar till en tidigare avlämnad berättelse. Sakerligen är Maigrets andra berättelse att betrakta såsom ett dylikt komplement, endast så blir det möjligt att förklara, huru så viktiga saker som kulans riktning och sårets art inte nämnas i den andra versionen. Den konsekvens, med vilken Maigret nästan alltid undvikit att dubblera sina uppgifter, synes rent av ge vid handen, att han erhållit förfrågningar av den person, som mottagit hans för-

sta version. Antages detta, blir den enda nämnvärda dubbelning, som Maigret gör, fullt förklarlig: denna gäller det ljud, kulan gjorde, när den träffade konungens huvud. I den första berättelsen liknas detta vid det ljud, man hör, när man våldsamt kastar en sten i gytja. Det må sannernligen förlåtas mottagaren, om han inte härav kunnat bilda sig en föreställning om ljudet utan bett om en bättre liknelse. Det svar, han då erhållit — ljudet lät så starkt som man kan slå två fingrar i handen — var lättfattligt.

Avgörande för att den andra versionen är att betrakta såsom ett komplement till den första synes emellertid vara följande. Mannen vid Maigrets sida nämnes i den sista icke vid namn; det förutsattes redan vara känt, när han säger »vi båda». Men bekant kan namnet endast vara för den som läst Maigrets första berättelse. Även här är det alltså sannolikt, att Maigret besvarat en fråga, vari han och Kaulbars redan voro sammanställda i en grupp t. ex. i motsats till längre bort varande personer.

Det ovan anförda gör troligt, att den andra berättelsen är avsedd för en person, som känt den första, d. v. s. sannolikt för den svenske hovkanslern J. v. Düben.

Hur förhåller det sig nu i den nya berättelsen med »motivet Sicre»? Kulan är avlossad från en kanon vid Överberg; Sicre befann sig vid tillfället tillsammans med ett antal andra officerare. Hans alibi har redan därigenom utformats och stärkts. Men än mer. Att skottet kom från Överberg innebar, att det i likhet med en uppgift i Maigrets första berättelse kommit från *vänster* (söder). Men Sicre och hans följeslagare befunno sig enligt denna berättelse till *höger* (norr). Är denna uppgift sann, kan Sicre naturligtvis icke hava avlossat det dödande skottet.

Vi vända oss till Carlbergs berättelse. Efter dödsfallet sändes Carlberg av Kaulbars att underrätta Schwerin, en av de officerare, som Maigret namngiver vid Sicres sida. Carlberg gick då den gamla linjen *ned* och sedan med Schwerin *upp* där konungen befann sig. Det är en tydlig Ortsbestämning, Carlberg här ger. Men vilken? Två omständigheter

besvara frågan. Terrängen sluttade från höger till vänster. Och på två ställen nämner Carlberg ordet upp i förhållande till tranchéen. Kungen kom uppridande uti tranchéen, Carlberg själv hade kommit upp i denna. På ett ställe nämner han, att han varit neder vid konungens hydda. Har orden upp och ned här icke använts i betydelsen från och emot den till vänster belägna ingången till linjen, så är det fullt visst, att de använts i betydelsen »i riktning närmre fästningen» och »i riktning från fästningen». Betrakta vi kartan medför detta som given följd att Carlberg betraktar riktningen åt höger som upp, riktningen åt vänster som ned. Han har träffat Schwerin ned åt linjen åt vänster; denne — enligt Maigret Sicres följeslagare — har icke, såsom Maigret säger, befunnit sig åt höger. Maigrets uppgift är enligt Carlberg osann.

Detta är väl icke ett bevis för att Sicre befunnit sig till vänster. Men det ger en stor möjlighet därför. Har Maigret lämnat oriktig uppgift om Schwerins plats, bör han naturligtvis hava gjort det ännu mer med Sicres, som var den direkt angripne och för vars skull han tendentiöst framställt förhållandena. Källägets komplicerade beskaffenhet — Sicre är omtalad endast i den tendentiösa äldre källan — gör ett bedömande här till en alltför vanskelig sak.

Härmed må emellertid vara huru som helst. Säkert är att Maigret gjort en björntjänst åt Sicre, när han nämnde, att Sicre »s'en fut». Han gjorde det även nu, när han meddelade, att Sicre befann sig åt höger. Ty det är just detta håll, som Sicre har uppgivit att kulan kom ifrån. Och när Maigret i sin första berättelse omtalar kulans storlek såsom en absolut frikännande omständighet för Sicre, är han även inne på en för denne farlig stråt. Ty Sicre har bevisligen omedelbart efter ankomsten till Stockholm omtalat, att den dödande kulan var liten¹. Vilken uppgift av de två, som var riktig, har lätt kunnat konstateras med hjälp av hålet i konungens hatt.

¹ Se ovan s. 154—155 n.

Så kom 1727 De la Mottrayes på ögonvittnen grundade berättelse om förhållandena¹. Denna ger Sicre ett nytt alibi. Sicre kom först till skyttegraven efter det konungen var död. Ingången till skyttegraven låg till vänster; härifrån bör väl alltså Sicre enligt De la Mottraye ha kommit. Trots att De la Mottraye frikänner Sicre — genom att omtala sårets storlek — är dennes alibi icke klart. Ty om kulans storlek har Sicre tidigare avgivit en avvikande berättelse, och det angives av De la Mottraye inga följeslagare till Sicre; denne kan ha kommit före konungens död men visat sig först därefter.

För den som kände Maigrets brev måste Sicres situation alldeles givet te sig förtvivlad. Själv sade han, att skottet kommit från höger; där sade Maigret, att han befann sig. Maigret sade, att skottet kom från vänster; där kunde han enligt De la Mottraye finna sig. Med största sannolikhet har Sicre dessutom tidigare gjort gällande, att han stod vid konungens sida, vilket båda förnekat². Men kanske är det allenast *en* man, som känt detta: den ovannämnde hovkanslern J. von Düben.

IV.

Fram i senare hälften av 1720-talet inträffade en händelse av intresse i detta sammanhang. En avdankad överstlöjtnant Olof Johansson Dagström, bosatt på Gärsnäs i Skåne, hade 1719 hemkommit till Sverige från en längre, tvungen vistelse i utlandet. Redan omedelbart efter hemkomsten synas tecken till åtminstone tidvis sinnesrubbnings ha framträtt. Olyckliga familjeförhållanden och religiösa grubblerier, som synas ha stärkts genom umgänge med pietistiska kretsar, ha väl bidragit att göra ont värre. När politiken började sysselsätta honom i större utsträckning går kanske icke

¹ Den första upplagan av hans skrift nämner ej »motivet Sicre». Se ovan s. 155 n. 1 och nedan s. 178 ff.

² Jmfr. nedan s. 178 ff.

att avgöra; år 1727 synes den helt ha honom i sitt våld. Hans tankar kretsade kring den svenska tronföljdsordningen och han närde den övertygelsen, att Fredrik av Hessen endast var en usurpator; Carl Fredrik av Holstein eller Carl XIII, som Dagström benämnde honom, var Sveriges laglige arvkonung.

I början av år 1728 började Dagström att söka bland Sveriges folk värva anhängare åt sin konung. Redan tidigare litterärt sysselsatt — han arbetade på en översättning av Francke — började Dagström att syssla med politiskt skriftställer och författade en längre skrift, som han 7 februari överlämnade till landshövdingen i Kristianstad Samuel von Hyltén. Mindre skrifter, som antingen voro utdrag ur eller koncentrat av denna större skrift, översände han något senare till andra, bl. a. till kyrkoherde Schröder i Stockholm¹. Alla dessa personer, som han uppvaktade med sina skrifter, voro antingen släkt med eller bekanta till honom och ha — åtminstone enligt egna försäkringar — bränt upp skrifterna, ej noggrant läst dem eller under alla omständigheter betraktat dem som foster av en förvillad hjärna.

Även Hyltén företog till att börja med inga mått eller steg med anledning av den dock »högst förgripliga» skriften; möjligen ha föreställningar av Dagströms släktingar förmått honom härtill. Men han kunde ju inte låta saken helt vila; dock torde det närmast vara underrättelsen om att Dagström även uppvaktat andra personer med skrifter, som förmådde Hyltén att 4 april översända aktstycket, kort därefter även ett exemplar av en mindre skrift till Kungl. Majestät med ett egenhändigt post scriptum, bl. a. angående Dagströms person.

Dagströms skrift nådde Kungl. Majestät 15 april 1728, varefter den hänvisades till justitiekanslern².

¹ Samtliga dessa skrifter äro uttagna ur akterna; endast ett ganska kort referat av desamma förekommer. Anledningen härtill är den att de offentligen bränts av bödeln i Kristianstad.

² Justitierevisionens arkiv. Högmålsbrott. Överstlöjtnant Dagström 1—2 passim; Kommissionens över Dagström protokoll passim.

Först 9 maj föredrogs dennes utlåtande i rådet, och samtidigt upplästes några av Dagströms mindre skrifter i rådet jämte utdrag ur den större. Det framgick därav, att Dagström bl. a. beskyllde konungen och drottningen för att »hava befordrat Högst Sal. Hans Kongl. M:ts Carl XII:s dödliga avgång genom en främling benämnd Sicher, att därmedelst skynda sig den Kungl. Svenska Tronen och regementet i händer»¹. Väl fann Horn, att »dessa fördömlige skrifter bestå af idel osanning och vrängde omständigheter af det som tid efter annan kan vara passerat» men det förekom honom »mycket mal à propos, att Sicher nu står på resande foten utur Riket, då en slik smädmun intet torde underlåta betjäna sig därav till än vidare belackande, och utgiva, att Sicher, när detta blivit i rådet angivit, vore med flit skaffad utur vägen; varföre skulle jag med deras Excellencers samtycke finna helt angeläget, att någon av riksråden stege neder till Hans Maj:t och i underdånighet på rådets vägnar begärde att Hans Maj:t ville i nåder, och på gott sätt, utan att låta veta orsaken, söka förmå Sicher att inställa dess resa, till dess rådet fått härom samråda sig och taga nödiga mått, men för allt, att detta så länge hålles tyst. Skulle ock Sicher vilja föregiva sin resa ej kunna inställas för de därav följande omkostnader och andra olägenheter, så skulle tyckas vara drägligare, att remboursera honom sådane omkostnader än låta honom genom sin avresa denna tiden giva malitieuse människor tillfälle till eftertal. Och på det Sicher så mycket lättare måtte häri kunna övertalas, utan ändå att få veta rätta orsaken, så torde Hans M:t i nåder kunna låta honom sägas, att Hans M:t hade någon commission att giva honom till sina ministrar vid congressen»².

Riksrådet Strömfeldt åtog sig uppdraget att bege sig ner till konungen och lämnade rådssalen, varefter befallning kom, att även Horn skulle förfoga sig till konungen. Efter en stund uppkom emellertid den sistnämnde i egen hög per-

¹ Rådsprot. Just. avd. 9 maj 1728 s. 842.

² Rådsprot. Just. avd. 9 maj 1728 s. 846 ff.

son i rådet. Sedan Horn framfört rådets önskan, svarade Fredrik, att han ville »skicka efter Sicher ifrån sina rum, på det ingen eclat skulle givas, om Hans Maj:te gjorde därom anstalt i rådet.» Han förklarade vidare, »att där Sicher finge detta veta, torde han då förfalla i sin förra sjukdom igen. Emellertid sade Hans Maj:te sig vara glad, att detta en gång för en dag kommit, och toge det upp för ett prov av Guds nådiga skickelse, som härigenom ville låta sanningen bliva kunnig, på det lögn och belackande måtte en gång få ända och munnen således på slika gudlöse försmädare tilltappas»¹.

Av ovanstående är det onekligen av intresse att få veta, att Sicre befann sig på resande fot. Är det en slump? Svaret kan inte givas, men förvisso vore det en märklig omständighet, om hans definitiva avresa från landet skulle inträffa cirka en månad efter det den första formliga anmälan inkommit mot honom för konungamord utan att något samband skulle existera mellan de två händelserna. När förra gången »fallet Sicre» togs upp till behandling i rådet, följdes det av ett inofficiellt vittnesförhör, vilket icke ledde till för Sicre gynnsamma resultat². Denna gången se vi honom befinna sig på resa³.

Det uppdrag Fredrik åtagit sig gentemot Sicre fullgjorde han. Sicre kvarblev, och den Dagströmska processen sattes igång nere i Skåne. Hyllén fick order att bemäktiga sig nidskrivaren, landshövding Cronman i Malmö att verkställa för-

¹ Rådsprot. Just. avd. 9 maj 1728 s. 848 ff.

² Se ovan s. 166 ff., jämfört med nedan s. 178 f. Det är att märka att när episoden Dagström var före i rådet, var förre hovkanslern, numera riksrådet J. von Düben närvarande.

³ En annan omständighet värd att taga i betraktande är den omsorg, som rådet lägger i dagen för att icke Sicre skall bli underkunnig om sakens rätta beskaffenhet; däri överensstämmer det med konungen. Skälen härtill kunna vara många: en allmän och fullt naturlig önskan, att saken inte skulle komma ut, en önskan att inte i onödan trakassera Sicre o. dyl. Dock kan man knappast helt värja sig för tanken, att rådets försiktighet förestavats av en önskan att icke väcka Sieres misstankar, så att han eventuellt skulle avvika ur landet.

hör med honom på Gärsnäs¹. När han därvid tillfrågades, vad han hade att andraga emot Sicre, visade det sig, att han endast kunde hänvisa till det allmänna ryktet: »det är ju ett allmänt tal, så in som utom riket, och vet ju var och en att tala derom, att Sicker det själv om sig bekänt haver». Därtill fogade Dagström, att han hört det i Tyskland kort efter konungens död².

¹ Justitierevisionens arkiv. Högmålsbrott. Överstlöjtnant Dagström.

² Justitierevisionens arkiv. Högmålsbrott. Dagström 2 Vol. 10. Rannsakningen på Gärsnäs s. 66. — Den Dagströmska processens fortgång är för här behandlade fråga av ringa eller intet värde. Införpassad i häkte bevakades Dagström noga; de olika yttranden han fällde i fängelset inrapporterades noggrant, och hans tankar visade sig kretsas bl. a. kring kung Carl XIII, natten vid Fredrikshald, Ulrika Eleonoras drickspengar till Sicre, »usurpatorns» förtryck, ständernas mened, deras försök att 1713 avsätta Carl XII m. m. Ställd inför en särskild kommission förfäktade han sina synpunkter med obönhörlig konsekvens, betraktade domstolen som olaglig och ropade vid något tillfälle: »Vivat konung Carolus XIII!». Slutet blev att han insattes på Malmöhus fästning, där han 1732 ännu fortsatte sina skrivelser och levde ännu 1734. Övriga i processen inblandade — de ovan nämnda personer, som mottagit Dagströms skrivelser utan att göra någon anmälan — ådömdes böter; S. von Hyllén suspenderades från sitt ämbete men återinsattes genom ständernas försorg. Justitierevisionens arkiv. Högmålsbrott. Överstlöjtnant Dagström 1—2; Kommissionens över Dagström protokoll. Jmfr. även Malmström: Sveriges politiska historia under frihetstiden 2 s. 125 ff. Cronholm: Skånes politiska historia s. 584 ff. Fryxell: Berättelser ur svenska historien, Nat. uppl. 33 s. 281 f. — Av ett visst intresse är att Dagström inför kommissionen 20 augusti uppgav sig skola lämna besked om vad han visste om konungens död: då han vid tiden för denna vistades i Braunschweig, skickade det engelska sändebudet Fabrice efter honom och visade ett brev från sekreteraren hos den franske ambassadören de la Marck, som ju vistades nära och i det svenska lägret. Ur brevet meddelade Dagström, att den natten, Carl XII föll, var det ganska tyst vid Fredrikshald och att Carl då hade lagt sig att sova, lutad mot armen. Ordagrant visste han att meddela ur brevet: »il semble que le Roi a été au but du fusil quand il a été tué» (på rasur!). Från hertigen av Bevern, i vars tjänst Dagström var, berättade han sig ha hört, att denne mottagit en rapport från fursten av Wolfenbüttel, i vilken det förmäldes »att samma natt som konungen blev skjuten rymde en fältväbel ifrån svenska lägret till Fredrikshall och berättade, att han hade skjutit Hans Maj:te ihjäl» (Kommissionens över Dagström protokoll). Detta liksom fortsättningen speglar möjligen tidiga rykten, som gått. Om dessa äro vi så illa underrättade,

Ovanstående är väl intressant så till vida som det lik-som Fredriks ord i rådet ger ett otvivelaktigt belägg på hur allmänt ryktet redan 1728 utpekade Sicre som lönnmördare. Men som grund för ett kvarhållande av Sicre inom landet var det andragna förvisso alltför svagt. Kort efter det att rannsaktionsprotokollet anlönt till Stockholm förfrågade sig konungen hos justitiekanslern, om Sicre »må nu mera för dess sjukdoms skull och uppå dess trägna anhängande härifrån dimitteras och få sin resa anträda, vartill Hans Maj:t vore i nåder benägen såvida deras Excellencer ej hade något därvid att påminna». 8 juli togs frågan upp i rådet, som förklarade, att intet hinder mötte för Sicres avresa¹.

Två månader blev Sicre förhindrad att avresa till följd av händelser, som hade samband med Carl XII:s död. Den möjligheten ligger nära till hands att själva avresan ursprungligen orsakats eller påskyndats av samma händelser. Hans situation var i själva verket förtvivlad redan innan dem. Ryktet att han mördat Carl XII var allmänt; i försöken att rentvå honom hade olika alibin framkommit, direkt stridande mot varandra.

Så lämnade Sicre Sverige; att det långt ifrån var i onåd framgår av vad ovan meddelats och dessutom av att han hade nådigt uppdrag överrätta porträtt till den franska drott-

att Dagströms berättelser icke sakna värde. — Det må här tillåtas ett försök att förklara ryktet att konungen somnat, som även nämnes av Nordberg och skymtar i De la Mottrayes berättelse. Enligt Carlbergs berättelse fick konungen efter sin död kvarligga med huvudet mot armen i över en halv timma eller tills bären kom. Detta är en märklig omständighet. Men har det gällt att hålla hans död hemlig, var det i själva verket nödvändigt. Man kunde då för personer, som ej skulle invigas, säga att konungen insomnat. Detta skulle i sin tur medföra, att platsen ingalunda var så farlig.

¹ Rådsprot. Just. avd. 8 juli s. 1333 ff. Avresan väckte dock ett visst uppteend och detta inrapporterades till rådet. Men detta kunde 4 september hänvisa till sitt beslut av 8 juli och befann sig därmed på den säkra sidan. Rådsprot. Liljewalchs samling. Rådet har här velat göra gällande, att Sicre begärt permission innan Dagströmepisoden inträffat. Detta har emellertid för bedömandet av hans avresa intet att betyda. Liljewalchs samlingar, där protokollet anföres in extenso.

ningen och fortsatte att brevväxla med Ulrika Eleonora¹. Men det kan knappast heller hava varit fullt frivilligt, han uppförat sina goda förbindelser i Sverige för att söka sig en annan och osäker bana i Frankrike. Voltaire nämner, att han är fattig och lever på vänners understöd. Det är väl överdrivet, men 1729 skriver han till drottning Ulrika Eleonora, skildrar sina dåliga affärer och anhåller om ekonomisk hjälp. Ännu 1732 fortsätter denna brevväxling.

V.

I Paris sammanträffade Sicre med Voltaire och gav honom sin version av händelserna i löpgraven vid Fredrikshald. En källkritisk granskning av Voltaires berättelse ger oss under rättelse om vad det är Sicre meddelat denne. I väsentliga punkter anknyter Voltaire till De la Mottrayes skildring samt bygger såväl på dennes text som karta. Men i tre avseenden avviker Voltaire kraftigt från denne. Det första är redan berört: Voltaire låter det dödande skottet komma från höger och ändrar i överensstämmelse därmed kulans utgångspunkt till att vara huvudfästningen. Vidare förklarar Voltaire i direkt polemik mot De la Mottraye, att Maigrets samtal med konungen och varningar till denne äro uppdiiktade. Såsom sagesman härför uppger han senare uttryckligen Sicre². Slutligen är det också i polemik mot De la Mottraye, som Voltaire ger sin karaktäristik av Maigret. Denne är enligt De la Mottraye väl anskrivnen hos konungen och söker genom sina varningar rädda honom. Det sistnämnda förnekas bestämt av Voltaire. Men Maigret är enligt denne vidare direkt en osympatisk människa: »homme singulier et indifférent»; han faller de bevingade orden: »Voilà la pièce finie; allons nous en». I direkt motsättning härtill skildras Sicre: han är »homme de tête et d'exécution». När efter skottet Maigret gjorde sin beryktade axelryckning, var det Sicre, som handlade. Det kan väl knappast vara något tvivel underkastat, att Sicre, som varit

¹ R. A. Brev från Sicre till Ulrika Eleonora.

² I sina noter till De la Mottrayes öppna brev. Se Weibull a. a. s. 262.

sagesmannen för Voltaires uppgift om högerskottet och hans förnekande av Maigrets samtal, ävenledes stått Voltaire till tjänst med denna skildring av Maigret¹.

Bakom uppgifterna hos Voltaire torde vi således i första hand kunna skönja en polemik mellan de två fransmän, som enligt Voltaire ensamma befunno sig vid konungens sida, när det dödande skottet kom. Och orsaken? Det skall då fästas uppmärksamheten vid att när samtalet mellan Maigret och konungen förnekas, framställs den förre — berättelsens sannolika upphovsman — såsom lögnare. Och förvisso har Sicre haft anledning att utpeka Maigret som sådan, om han haft kunskap om dennes brev. Ty de alibin, som Maigret skänkt Sicre, ha varit otillräckliga och farliga.

Men det är inte endast Maigret, vars sanningsenlighet här misstänkliggöres. Även De la Mottraye framträder såsom ovederhöftig. Det anseende, som dennes skrift ägde, måste det för Sicre ha varit angeläget att söka minska. Ty också i den stå för Sicre farliga ting, även om han där gives ett frikännande.

Man frågar sig, varför den misstänkte Sicre så polemiserar mot de två personer, vilka båda sökt hjälpa honom med alibin. Varför anammar han inte det ena, exempelvis Maigrets?

Det logiska svaret kan endast bli ett: Sicre bör tidigare ha lämnat en detaljerad framställning av händelseförloppet, som han senare icke kan taga tillbaka. Denna måste i så fall antingen ha varit skriftlig eller avgiven inför ett vittnesgillt auditorium.

Någon skriftlig berättelse av Sicre är icke känd. Men en detaljerad muntlig berättelse av Sicre, avgiven inför rådet 5 december 1718², omtalas däremot i en nära samtida källa:

¹ Det kan förtjäna att nämnas det Voltaire något minskat sårets storlek i förhållande till De la Mottrayes berättelse. Den senare berättar, att man kunnat lägga fyra fingrar in i såret, den förre säger endast tre. Det står i överensstämmelse med Sicres ovan s. 154—155 n. omtalade uppgift om »den lilla kulan».

² Denna dag nådde dödsbudskapet Stockholm. De av E. Hjärne (Från Vasatiden till Frihetstiden s. 237) anförda källorna bekräftas av rådets brev till N. Gyllenstierna (G. Horn a. a. s. 131).

första upplagan av De la Mottrayes resebeskrivning. Här förekommer följande högintressanta redogörelse: »The Senate being assembled . . . held a Council, where mention was made of the *Regency*, and the *Succession* etc. But some objected, that the News of the King's Death being but verbal, perhaps that Prince might only be wounded; in which case it wou'd be dangerous to take any Measures concerning the Administration during an *Interregnum*, as the others proposed. Upon this, *Sequier* was sent for and examin'd; and he informed them of so many Circumstances of the King's being kill'd, as left no room for any Doubts. He even added (without being ask'd the Sentiments of the Army about the Succession), that those few who knew of his Majesty's Death, at his coming away, named the *Princess* for *Queen*; and that he did not question, but as soon as it shou'd be publick, she wou'd be proclaim'd such by the general Voice of the whole Army. Having likewise told them, that Colonel *Damgarten* had received Orders to go and arrest Baron *Goertz*; that he had met the Baron on the Road to *Norway*; but that he had clapt Spurs to his Horse, that he might not be known nor question'd by him; and that he must have been arrested a few Minutes after; it was resolved to arrest also Count *Dernath*, with the Secretary *Ecclef* etc.¹.

Vad här berättas har så gott som helt strukits i andra upplagan av De la Mottrayes bok; endast intetsägende fragment stå kvar². Orsaken härtill är lätt att finna. I första upplagan nämner De la Mottraye icke Sicres ankomst till löpgraven efter skottet³. Denne har nämligen ännu vid tidpunkten för första upplagans tryckning (1723) icke något egentligt behov av ett alibi. Ryktet har ännu ej börjat eller åtminstone ej nått De la Mottraye, som följaktligen inte har någon anledning att nämna Sicre. När sedan misstankarna komma upp mot denne och De la Mottraye vill frikänna honom, sker det därigenom, att han förlägges utanför skytte-

¹ De la Mottraye, *Travels* 2 s. 348 f.

² Jmfr. nedan s. 180 n. 1.

³ Jmfr. ovan s. 155 n. 1.

graven. Men under sådana omständigheter kan han knappast meddela de många enskildheter, som omtalas i första upplagan.

Skildringen måste emellertid genom det nytillkomna motivet även av ytterligare ett skäl utgå. Sicres tal inför rådet, då han bl. a. oombedd berättar om härens ställning till tronföljden och då han omtalar, att man där redan börjat kalla prinsessan drottning — detta verkar politik på långt håll. Det kunde inte vara lämpligt att den person, som skulle frikännas från lönnmord på konungen, omtalades på det sättet och sålunda framstod såsom en politisk parti-gångare¹.

Men är De la Mottrayes berättelse om Sicre och hans framträdande inför rådet att sätta tro till? Sagesmannen är här naturligtvis avgörande. Den skildring, som De la Mottraye ger i sin första upplaga, nämner i själva verket omständigheter, vilka icke äro kända från andra håll, såsom meningsskiljaktigheterna inom rådet den 5 december, Sicres inkallande, hans oombedda redogörelse etc., biomständigheter, som — om de äro sanna — endast kunna gå tillbaka till ett ögonvittne.

Granskar man nu De la Mottrayes berättelse, finner man utan svårighet, att den version, som här lämnas av tilldragelserna i december 1718, i allra högsta grad är märkt av tendens. Rådet tänker i första hand på ett interregnum. Först sedan Sicre omtalat Görtz' förestående häktning går det med på att häkta Dernath, Eckleff m. fl. I fortsättningen omtalas, huru Bennet anländer, och hur han lämnar upplysningar i samma anda men ännu tydligare än Sicre. Så följer prästerskapets hyllning på söndagen, dagen efter förmår rådet drottningen att avstå från suveräniteten. Men någon hyllning av Ulrika Elenora från rådets sida nämnes ej. Det

¹ I andra upplagan kvarstår; »ils firent apeller *Siguier* pour l'interroger; il leur apprit ce qui s'étoit passé à l'Armée avant son départ, et l'arrêt du Baron de Goerts qu'il avoit rencontré sur le chemin, sans se faire connoître à lui». (Voyages 2 s. 403). En mera tendentiös strykning kan väl knappast tänkas.

är i allt en för rådet fördelaktig version: fakta snedvridas, förtigas och utmålas för att ställa detta i en gynnsam dager. Knappast någon annan än en rådsherre kan vara berättelsens upphovsman.

Men är så fallet, vinner naturligtvis De la Mottrayes skildring — om tendensen skalas bort — i sanningsvärde. Sicres noggranna relatering av konungens död blir trolig. Den är säker. Att han uppträtt inför rådet, berättar detta nämligen i ett brev till N. Gyllenstierna 8 dec. Det meddelar samtidigt, att det var upplysningar av Sicre, vars namn dock ej nämnes, som förmådde det att låta häkta von der Nath m. fl. Till råga på allt säger brevet, att expressen haft med sig »sådana omständigheter, att man om deras sanning ej kunde tvivla»¹. Ett mera glänsande bestyrkande kan icke De la Mottraye få.

Att Sicre avgivit en detaljerad berättelse inför rådet, alltså inför en Horn, en Tessin, en Cronhielm, är bevisat. Då man tvekade om berättelsens sanning, fick han omtala ett flertal detaljer. Det kan knappast vara något tvivel om att han då även fick berätta om sin egen roll och den plats, han intagit. Vad har han nämnt härom? Vi veta, att han till Voltaire sagt, att han stod vid konungens sida. Att han sagt det redan nu, är sannolikt. Ty därigenom upphöjde han sig till ett ögonvittne till allt det som passerat; han gav åt sin berättelse den högsta grad av autenticitet som tänkas kan. Och detta måste han försöka göra — rådsherrarna voro ju misstrognas².

Men därmed hade Sicre avklippt möjligheten att begagna sig av Maignets och De la Mottrayes honom frikostigt — till och med på bekostnad av sanningen — givna alibin.

¹ Se G. Horn a. a. s. 131 f.

² Det bör kanske icke förbigås, att De la Mottraye antyder, att Sicre varit ett ögonvittne. Han fick av arvprinsen i uppdrag att berätta det han sett. Detta blir en skildring av konungens död, därest Sicre antages ha varit närvarande hela tiden. Orden att Sicre till Taube skulle omtala, vad han sett, kvarstå i andra upplagan men te sig här något onöjaktiga, då Sicre enligt denna berättelse anlände till löpgraven först efter konungens död.

Ännu sedan han lämnat Sverige, upprepade han de osanningar, han kort efter Carl XII:s död uttalat inför rådet. Hans polemik mot Maigret och De la Mottraye blir fullt förklarlig.

Förhållandena här göra Sicre till en halft tragisk person. Det har inte varit för att bevisa sitt alibi, som han ljugit för rådet, ty ännu kunde ingen misstänka honom. Det har varit i sin herres intresse — för att bli trodd, innan ännu flera bud anlant. Lögnen har förföljt honom hela livet. Skyldig eller oskyldig skulle han alltid stå i en dålig ställning, om han anklagades eller misstankar väcktes.

VI.

Men är han skyldig? Vi sammanfatta de visserligen ej säkra men sannolika resultat, vartill den detaljerade granskningen av materialet lett. Skottets betydande levande kraft talar för lönnmord, skottkanalen, sedd i samband med ögonvittnenas berättelser, desslikes. Sicre har konsekvent sökt göra gällande, att kulan kommit från motsatt håll, än den i verkligheten gjorde. Han har ljugit rörande sin plats, dock ursprungligen icke i syfte att frikänna sig. Sin osanning har han stått fast vid. Hade han kunnat skaffa ett enda vittne, som varit samman med honom, när skottet föll, skulle detta dock lätt kunnat repareras, sedan drottningen bestigit tronen: osanningen kunde tagas tillbaka, om han kunnat visa ett verkligt alibi, d. v. s. nämna en person, i vars sällskap han befann sig. Nu har misstanken mot honom varit allmän och under alla omständigheter förorsakat honom obehag. Då han trots detta ej framdragit något vittne, kan detta endast bero på, att varken han eller hans mäktiga hjälpare kunnat göra det. Han har, såvida man icke antager, att en eventuell följeslagare dött före 1723, med stor sannolikhet varit ensam. Platsen, där han stod, är icke bekant; det enda — för honom tendentiösa — vittne, som hörts, säger, att han befann sig till höger, men ett opartiskt vittne låter oss ana, att en av de personer, som det förra vittnet placerar vid Sicres sida till höger, i stället befann sig till vänster,

när skottet kom¹. Därtill skall hans bekännelse läggas — den enda bekännelse, som är dokumentariskt bestyrkt och höjd över allt tvivel. Dess värde reduceras visserligen till mycket små proportioner, enär den enligt källorna är avgiven under ett häftigt feberanfall eller en sinnessjukdom. Oavsett detta kvarstår den alltid såsom en besvärande omständighet. En månad efter det att den första anklagelsen mot honom för konungamord inkommer, står han på resande fot. Slutligen står Sicre i den mans tjänst, som mer än alla andra vann på tronskiftet 1718.

Vill man trots det ovan sagda döma honom oskyldig, måste man i sanning räkna med ett egendomligt sammanträffande av omständigheter.

Vad ovan är anfört går tydligt i den riktningen, att det icke endast finnes vägande skäl för lönnmordsteorien. Nu kända undersökningar och aktstycken i frågan utgöra visserligen ett ofta endast bristfälligt material. Men därest detta opartiskt pressas, ger det en stor sannolikhet för lönnmordsteorien i förhållande till teorien om ett skott från fästningen.

Man måste emellertid med Weibull säga, att avgörande bevis icke föreligga. Det torde vara i hög grad tvivelaktigt, om dylika någonsin gå att prestera. Forskningen måste dock gå vidare: den topografisk-ballistiska undersökningen, som påkallats, är mer än någonsin behöfvig, sedan misstankarna tagit så fast form men möjligheten av ett fientligt skott dock ännu kvarstår, fastän — vågar man väl säga — såsom mindre

¹ Det kan nämnas, att Sicre hos Voltaire tillagt sig den roll, som Carlberg i sin berättelse tillagt sig själv: överbringare av dödsbudet till Schwerin. Enligt egen berättelse har Sicre alltså avlägsnat sig omedelbart efter dödsfallet. Få vi tro Carlberg, skulle det vara i riktning mot vänster. Att Carlberg bör tillskrivas vitsord gentemot Sicre är väl säkert; om den sistnämnde haft någon egentlig avsikt med sin uppgift är naturligtvis högst tvivelaktigt.

sannolik. Det vore lämpligt, om denna undersökning särskilt inriktades på ett studium av skyttegravarnas läge och utseende. Framgår därvid icke, att Ræders resultat i väsentliga punkter äro felaktiga, torde man icke kunna låta misstankarna mot Sicre vila. Han kan vara oskyldig, men indiciekedjan är så fast sluten, att det kräves ett nytt material för att man skall tro på hans oskuld.

Sture Bolin.